

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім. В. М. Корецького**

ГУРОВА АННА МИХАЙЛІВНА

УДК 349.6

**ПРАВОВА ОХОРОНА НАВКОЛОЗЕМНОГО КОСМІЧНОГО
ПРОСТОРУ ВІД ЗАСМІЧЕННЯ**

Спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
МАЛИШЕВА Наталія Рафаелівна,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
Національної академії наук України,
завідувач відділу проблем аграрного, земельного,
екологічного та космічного права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
КОБЕЦЬКА Надія Романівна,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри трудового, екологічного та
аграрного права

кандидат юридичних наук, професор
КАРАКАШ Ілля Іванович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри аграрного, земельного і
екологічного права

Захист відбудеться «03» жовтня 2017 року о 14 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.236.02 Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України за адресою: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.

Автореферат розісланий «31» серпня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук

О. О. Кваша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтенсифікація космічної діяльності, в тому числі за рахунок її комерціалізації, обумовлює засмічення навколоземного космічного простору (далі - НКП), яке загрожує не лише космічному простору, а й біологічному виживанню людства. Сотні тисяч великих (від 10 см) та мільйони маленьких (до 10 мм) частин космічного устаткування, безупинно розмножуючись, впливають на тепло- і світлообмін нашої планети. Вказані та інші загрози засмічення НКП спонукають до пошуку механізмів забезпечення його довгострокової сталості, ключове значення серед яких мають засоби екологічного права.

Міжнародні договори з космосу укладалися в часи, коли засмічення НКП не бралось до уваги, тож їх норми до цієї проблеми можна застосовувати лише засобами розширеного тлумачення; хоча щодо цього єдності немає ні в науковій спільноті, ні серед держав, які мають ними керуватися. Ухвалені міжнародними організаціями з космосу рекомендації та інші міжнародно-правові ініціативи не мають юридичної сили для обов'язкового застосування. Відсутність науково обґрунтованої й загальновизнаної концепції єдності та взаємозалежності НКП та навколишнього природного середовища (далі - НПС) призвела до того, що космічне та екологічне законодавства космічних держав розвиваються паралельно, залишаючи поза увагою питання правової охорони НКП від засмічення. Для України ця ситуація ускладнюється втратою в процесі дерегуляції традиційних для законодавства космічних держав еколого-правових інструментів охорони НКП від засмічення. Вказане свідчить про необхідність проведення комплексного дослідження правової охорони НКП від засмічення засобами екологічного права.

Багатогранність предмету наукового пошуку обумовила ознайомлення з широким спектром наукових знань. Теоретичну основу для виявлення еколого-правової природи відносин з охорони НКП від засмічення та формулювання висновків щодо найбільш екологічно ефективних моделей їх організації становлять праці вітчизняних та зарубіжних науковців-правознавців, а саме: В. І. Андрейцева, І. П. Андрушка, Н. В. Барбашової, О. В. Беглого, Н. О. Бурика, Д. Версчура, Дж. Веста, Л. Віікарі, А. П. Гетьмана, А. А. Десятова, Р. Джаху, Є. І. Жука, Г. П. Жукова, О. І. Зозуляка, І. І. Каракаша, Р. С. Кіріна, Н. В. Кічігіна, Н. Р. Кобецької, О. С. Колбасова, В. М. Комарницького, Л. М. Коморної, В. В. Костицького, Н. Д. Красіліч, К. Крістола, Н. Р. Малишевої, О. Ю. Меліхової, П. Мередіт, С. А. Мохаммад, С. О. Негоди, В. І. Олещенка, М. О. Орлова, К. В. Пейчева, В. Піцикевича, І. Л. Радика, В. В. Семеняки, А. М. Солнцева, О. С. Стельмах, М. Тейлора, В. Е. Теліпка, Д. Фінкельмана, Г. Хандля, С. Хоуба, Дж. Хюберта, С. В. Шарапової, Ю. С. Шемшученка, Л. М. Шестакова, А. І. Шпомер, О. М. Шуміла та інших.

Загальнотеоретична юридична доктрина, зокрема праці Л. І. Заморської, В. К. Матвійчука, О. В. Петришина, В. І. Риндюка, Г. Харта,

сприяли в пізнанні закономірностей розвитку предмета дослідження. Осмисленню специфіки суспільних відносин охорони НКП від засмічення допомагало використання надбань неюридичних наук, особливо технічних та екологічних, до яких належать праці таких науковців як: В. М. Агапов, А. П. Алпатов, М. Андел, Б. А. Атаманенко, Ю. Д. Бойчук, Д. Бьорд, Б. Веден, С. С. Веніамінов, М. Емануелі, Д. Кесслер, Х. Клінкрад, Г. Л. Леськів, Дж. Ліу, І. Є. Молотов, А. К. Муртазов, Дж. Прімак, М. Рейс, Л. В. Рихлова, В. І. Романов, Дж. Форшоу, В. Ф. Фролов, А. М. Червонов, Б. Шамот, В. Ю. Шевцов. Крім того, дослідження принципу уникнення шкідливого втручання в мирне дослідження та використання космічного простору здійснювалось з використанням праць військово-історичної науки, зокрема А. Малова, а висновки щодо економіко-правових механізмів охорони НКП від засмічення базуються на працях А. Віша, Г. Дейлі та Ф. Сандка.

Дисертація ґрунтується на нормативній джерельній базі, а саме: міжнародних договорах з екологічних та космічних питань, актах «м'якого права», які стосуються предмету дослідження та розроблені під егідою Комітету ООН з використання космічного простору в мирних цілях (далі - Комітет з космосу), Міжагентського координаційного комітету з космічного сміття, Міжнародного союзу електрозв'язку, Міжнародної організації зі стандартизації та в межах інших міжнародних ініціатив (керівні принципи, кодекси, рекомендації та інше), національному космічному та екологічному законодавстві космічних держав з особливим акцентом на екологічному законодавстві України. У роботі також використано стенографічні звіти та доповіді Комітету з космосу та статистичні дані Міжнародної організації зі стандартизації.

Зв'язок роботи з науковими завданнями, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до планової теми науково-дослідної роботи відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Правова охорона навколоземного космічного простору від засмічення» (номер державної реєстрації 0115U002135).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є вдосконалення наукових засад правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення, а також формулювання практичних рекомендацій для формування механізмів її забезпечення засобами екологічного права.

Досягнення мети опосередковується виконанням наступних **завдань**:

- виявити сутнісні системні зв'язки між поняттями навколишнього природного середовища та навколоземного космічного простору, що слугуватиме підґрунтям віднесення останнього до об'єктів екологічного права;

- встановити місце правовідносин з охорони навколоземного космічного простору від засмічення в екологічному праві України;

- розкрити зміст ключових для предмета дослідження дефініцій: космічного об'єкта та космічного сміття, а також їх співвідношення;

- виокремити спектр принципів екологічного права, які повинні бути інтегровані як ідеологічна база для охорони навколоземного космічного простору від засмічення;
- структурувати джерела правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення;
- поєднати правові інструменти космічного та екологічного права задля комплексного забезпечення сталого використання навколоземного космічного простору в умовах засмічення;
- розробити пропозиції щодо вдосконалення правових механізмів запобігання засміченню навколоземного космічного простору та активного видалення космічного сміття.

Об'єктом дослідження є правовідносини охорони навколоземного космічного простору від засмічення.

Предметом дослідження є норми міжнародного та національного екологічного та космічного права щодо охорони навколоземного космічного простору від засмічення, доктринальні джерела.

Методи дослідження. У роботі використані філософсько-світоглядний, загальнонауковий та спеціально-юридичний методологічний інструментарій, який ґрунтується на принципах комплексності, об'єктивності, цілісності та історизму наукового пізнання. Відповідно до особливостей теми, мети та завдань дослідження застосовувались діалектичний, історичний, герменевтичний, порівняльно-правовий та інші методи наукового пізнання.

Діалектичний метод дав можливість досліджувати тенденції розвитку правової охорони НКП від засмічення у нерозривному зв'язку і взаємозалежності з його науково-технічним, політичним та економічним тлом задля формулювання не лише екологічно доцільних пропозицій, але й таких, що мають бути практично здійсненними. Історичний метод дозволив прослідкувати ретроспективу наукового осмислення предмету дослідження. Герменевтичний метод допоміг виявити екологічний зміст, імпліцитно вплетений у міжнародні договори, прийняті за умов, коли проблеми екології космосу ще не були яскраво виражені.

Логіко-семантичний метод застосовувався для виявлення зв'язків та суперечностей у термінологічному апараті та дозволив сформулювати поняття НКП, космічного об'єкта та космічного сміття. Порівняльно-правовий метод покладений в основу дослідження механізмів запобігання засміченню НКП за законодавствами космічних держав, а метод абстрагування сприяв формулюванню кращих практик космічних держав в якості пропозицій для вдосконалення законодавства України. Прогностичний метод використовувався для передбачення наслідків існування прогалин у законодавстві та накреслення шляхів їх усунення. Метод моделювання сприяв побудові організаційно-правової форми глобального фонду активного видалення космічного сміття, а також екологічно ефективної та політично прийнятної системи ситуаційної обізнаності за станом НКП.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є однією з перших у зарубіжній та вітчизняній науці екологічного

права комплексних досліджень правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення.

Наукову новизну дисертації становлять такі основні положення:

уперше:

1) визначено місце правовідносин з охорони НКП від засмічення в системі права України, а саме, в результаті дослідження предмету та методу екологічного права, зроблено висновок про те, що охорона НКП від засмічення становить інститут екологічного права та водночас є міжгалузевим інститутом законодавства України, основу якого формують норми екологічного права;

2) встановлено співвідношення між поняттями космічного об'єкта та космічного сміття як цілого та частини. Доведено охоплення правовим режимом космічного об'єкта похідних від нього елементів, замість нормативно закріплених нині складових частин, регулятивним впливом яких не охоплюються не техногенні види сміття, а також сформульоване визначення: «космічне сміття – це ідентифіковані космічний об'єкт та/або похідні від нього елементи, які неможливо використати за цільовим призначенням та які своїм існуванням несуть підвищений та випадковий ризик завдання шкоди НКП, ракетно-космічній техніці чи біологічним об'єктам, НПС в цілому»;

3) серед принципів екологічного права виокремлено ті, що можуть бути ідеологічним підґрунтям для охорони НКП від засмічення. Їх структуровано на базові (забезпечення екологічної безпеки та довгострокової сталості НКП) та похідні від них принципи («засмічувач платить», уникнення шкідливого втручання в мирне дослідження та використання космічного простору, транспарентності та зміцнення довіри, перестороги, а також принцип загальної, але диференційованої відповідальності);

4) обґрунтовано доцільність стандартизації повного життєвого циклу космічних проектів на засадах ієрархічності, загальнообов'язковості та відкритості;

5) доведена необхідність нормування космічної діяльності за показниками гранично допустимого засмічення НКП, які мають лягти в основу механізму справляння екологічного податку;

6) запропоновано механізм оцінки впливу космічної діяльності на НКП у вигляді зобов'язання суб'єкта господарювання, який планує реалізувати космічний проект, підготувати та подати звіт експертній комісії для первинної або повторної оцінки. Відомості, які міститимуться у її висновках, пропонується використовувати для обрахування сум екологічного податку та для оцінки ризиків під час укладення договорів страхування;

7) відмежування правовідносин з активного видалення космічного сміття від запобігання їх утворенню та обслуговування космічних об'єктів на орбіті, пропонується проводити за такими ознаками: а) охоронюваним об'єктом та метою є довгострокова сталість НКП у формі збереження від загроз засмічення; б) виникають лише щодо космічного сміття, для якого заходи запобігання засміченню не передбачені; в) відбуваються за участю

принаймні двох космічних об'єктів (активного та неактивного), кожен з яких може мати різні держави запуску та реєстрації; г) реалізуються як зовнішній вплив за допомогою знарядь, які не призначені для відновлення функціонування космічного устаткування;

удосконалено:

8) правові механізми несення відповідальності за завдання шкоди космічним сміттям шляхом: по-перше, обґрунтування доцільності виходити з можливості реалізації контролю над космічним сміттям під час встановлення вини як підстави відповідальності держав його запуску; по-друге, надання пропозиції учасникам місії з активного видалення космічного сміття укладати угоду про взаємну відмову від відповідальності за завдання шкоди одне одному; по-третє, аргументування необхідності зобов'язання іноземного суб'єкта, до якого переходитимуть майнові права на космічне майно в НКП, проходити ліцензійні процедури, передбачені законодавством держави, яка здійснюватиме юрисдикцію та контроль над цим майном, або законодавством держави юрисдикції такого суб'єкта, якщо воно є більш жорстким задля запобігання утворенню космічного сміття;

набули подальшого розвитку положення про:

9) страхування відповідальності за шкоду, завдану не тільки активним космічним об'єктом, але й космічним сміттям. З огляду на довготривалість існування сміття в НКП та складність його ідентифікації, пропонуємо зобов'язати потерпілу сторону доводити приналежність космічного сміття, яким їй завдано шкоди, у межах міжнародних консультацій, у судовому порядку чи відповідно до інших узгоджених сторонами правових процедур. Разом з цим вбачаємо за доцільне закріпити добровільне страхування шкоди, завданої НКП, яке могло б заохочуватися шляхом надання пільг з оподаткування;

10) необхідність відновлення інституту ліцензування космічної діяльності як механізму забезпечення охорони НКП від засмічення, що аргументується виявленням відповідності специфічних ознак космічної діяльності критеріям, за якими господарська діяльність підлягає ліцензуванню, вказівкою на це в міжнародних зобов'язаннях України та виходячи з досвіду законодавчого регулювання цього питання провідними космічними державами;

11) організаційно-правову форму глобальної системи ситуаційної обізнаності про обстановку в космосі, яку пропонується зробити дворівневою, що передбачала б існування центральної системи під егідою Управління ООН з космосу, та локальних систем, які залишатимуться у їх теперішніх розпорядників. Для України доцільним є посилити співпрацю з найпотужнішими держателями локальних систем;

12) організацію глобального фонду активного видалення космічного сміття, який запропоновано утворити Управлінню ООН з космосу та фінансувати космічним державам за рахунок екологічного податку, сплачуваного їх суб'єктами господарювання в межах процедури ліцензування. Стимулювання національних проектів щодо механізмів

активного видалення космічного сміття вбачається доцільним за допомогою субсидіювання такої діяльності.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання у:

- наукових дослідженнях щодо розширення механізмів еколого-правової охорони НКП від засмічення;
- правотворчій діяльності – при підготовці проекту Екологічного кодексу та проектів змін до інших актів екологічного законодавства України, а також ініціатив України в міжнародних організаціях, зокрема Юридичному підкомітеті Комітету з космосу (Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження від ДКА № 2541/10-K6.2/17 від 23.05.2017);
- правозастосовній практиці – під час впровадження екологічних механізмів охорони НКП від засмічення, таких як ліцензування, страхування, нормування та інші. Зокрема, результати дисертаційного дослідження були використані при підготовці звіту щодо політико-правових засад реалізації Європейсько-Українського проекту з підвищення безпеки низьких навколоземних орбіт за допомогою вдосконаленого електроракетного двигуна (LEOSWEEP), що застосовуватиметься під час активного видалення космічного сміття (Довідка про впровадження від ДП «КБ «Південне» № 151/2692 від 23.05.2017);
- навчальному процесі при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні курсів «Екологічне право» та «Космічне право», а також спецкурсів відповідних спрямувань.

Особистий внесок здобувача становить розроблення положень про роль держави у підвищенні економічних і екологічних чинників вдосконалення космічної діяльності, а також дослідження ліцензування космічної діяльності та застосування механізму оцінки впливу на навколишнє природне середовище для охорони навколоземного космічного простору від засмічення за зарубіжним законодавством.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки та практичні рекомендації були апробовані на таких наукових конференціях: «Перспективні напрями розвитку сучасної юридичної науки» (м. Кривий Ріг, 30-31 січня 2015 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави і правової системи» (м. Львів, 24-25 квітня 2015 р.), «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 7-8 серпня 2015 р.), «Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи» (м. Харків, 30-31 жовтень 2015 р.), «Юридичні факти в системі правового регулювання» (м. Київ, 26 листопада 2015 р.), «Україна - ЄС. Сучасні технології, економіка, право» (м. Кошице, Словацька Республіка, 19-23 квітня 2016 р.), «Принципи сучасного конституціоналізму та Основний закон України» (IX Тодиківські читання) (м. Харків, 4-5 листопада 2016 р.), «Всеукраїнський конкурс есе з екологічного права на тему: «Юридичні способи захисту екологічних прав громадян» (м. Львів, 8 квітня 2017 р.), «Стандартизація, сертифікація, метрологія та менеджмент» (м. Київ, 22-23 травня 2017 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено у 7 наукових статтях, 4 з яких опубліковано у фахових виданнях, 1 - в іноземному виданні, а також у 9 тезах міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій.

Структура дисертації обумовлена метою, завданнями дослідження, його об'єктом і предметом, та складається зі вступу, двох розділів, що поділяються на шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації - 245 сторінок, у тому числі основного тексту - 180 сторінок, список використаних джерел, (318 найменувань), додатки - 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь її розробленості, висвітлюється зв'язок із науковими планами; визначено мету та завдання, об'єкт та предмет, описується застосування методологічного інструментарію, формулюються наукові результати дисертаційного дослідження, які містять новизну та виносяться на захист, визначено форми їх апробації та значення для наукової, правотворчої, правозастосовної та навчальної діяльності.

Розділ перший «Теоретичні засади правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення» складається із трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Правова охорона навколоземного космічного простору як складова екологічного права»* досліджується предмет екологічного права в ракурсі ознак, притаманних його основному загальному об'єкту – НПС. На основі аналізу та порівняння характерних ознак НПС та НКП, виявленні їх тісних сутнісних зв'язків, зроблено висновок про віднесення НКП до об'єктів охорони екологічного права та сформульовано його авторське визначення. Доводиться, що засмічення НКП та обумовлені ним ризики завдання шкоди об'єктам охорони засобами екологічного права, є юридичним фактом або критерієм, який дозволяє виокремити екологічні правовідносини серед тих, що виникають з приводу діяльності в НКП. Обґрунтовується, що правовідносини охорони НКП від засмічення за своїм характером належать до предмету екологічного права. З огляду на тенденції розширення диспозитивного методу еколого-правового регулювання за рахунок економічного стимулювання, що актуально й для механізмів мінімізації засмічення НКП, а також зворотного процесу застосування дозвільних процедур космічної діяльності, які є обов'язковими для всіх космічних держав, робиться висновок про зближення методів правового регулювання відносин у сфері охорони НПС та НКП. На цій основі аргументується належність правовідносин з охорони НКП від засмічення до екологічного права як окремих правових інститутів. Так як ці відносини регулюються правовими актами різної галузевої належності, системоутворюючою метою яких є забезпечення довгострокової сталості НКП, вбачається за доцільне

визначати сукупність норм, що регулюють відповідні відносини як міжгалузевий інститут законодавства України, основу якого становлять норми екологічного права. Ці відносини, водночас, регулюються нормами конституційного, адміністративного, комерційного, фінансового, цивільного та інших галузей права України.

У підрозділі 1.2 *«Засмічення навколоземного космічного простору: поняття та їх співвідношення»* аналізуються фактичні та юридичні проблемні аспекти засмічення як стану та загрозливого процесу привнесення до НКП космічного сміття. Обґрунтовується доцільність розмежування понять засмічення та забруднення НКП та відображення останнього в міжнародних та національних нормах екологічного права. На основі ґрунтовного дослідження юридично значущих властивостей штучних об'єктів, які засмічують НКП, виокремлених в юридичній доктрині, міжнародних рекомендаційних та деяких національних нормативних актах, сформульовано робочу дефініцію «космічного сміття», яка повинна бути системоутворюючою для формування інституту охорони НКП від засмічення. В її основу покладено ознаку неможливості використання відповідних об'єктів за цільовим призначенням, яка дозволяє відокремити космічне сміття від продуктів вторинного використання космічного устаткування, а також властивість самотійно, а не за посередництвом управління та контролю, нести підвищений та випадковий ризик завдання шкоди НКП та ракетно-космічній техніці, що дозволяє більш виважено підійти до вирішення питань щодо відповідальності за наслідки знаходження космічного сміття в НКП. В контексті виявлення співвідношення із космічним сміттям переосмислено поняття космічного об'єкта, якому також надано авторське визначення та обґрунтовано поширення його правового режиму з нині закріпленого у договорах з космосу поняття «складові частини» на поняття «похідні елементи», яким охоплюються серед іншого не техногенні види сміття.

У підрозділі 1.3 *«Принципи правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення»* досліджуються основні засади, на яких ґрунтується космічна діяльність, а також аналізується зміст основних принципів екологічного права на предмет специфіки їх застосування для охорони НКП від засмічення. Виділено базові принципи, до яких віднесені: забезпечення екологічної безпеки НКП від засмічення, що відображає превентивний чи активний захист від загроз різного порядку, які несе космічне сміття для НКП; довгострокової сталості НКП, що передбачає механізми гармонізації утилітарних інтересів людства сьогодні та відновлення й збереження природного стану НКП на майбутнє. На основі традиційних принципів екологічного права та відповідно до базових принципів сформульовано змістовне наповнення принципів охорони НКП від засмічення, до яких віднесені: «засмічувач платить», уникнення шкідливого втручання в мирне дослідження та використання космічного простору, транспарентності та зміцнення довіри, перестороги та загальної, але диференційованої відповідальності. Виходячи зі змісту кожного з них,

накреслено орієнтири подальшого нормотворення у сфері охорони НКП від засмічення.

Розділ 2 «Правове та організаційне забезпечення охорони навколоземного космічного простору від засмічення» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Джерела правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення» системно проаналізовано норми, які регулюють космічну діяльність в частині, що стосується охорони НКП від засмічення, на підставі чого сформована їх структура з детальною характеристикою кожного окремого елемента. Обґрунтовується, що джерела охорони НКП від засмічення знаходяться в межах різних галузей на рівні трьох систем права: міжнародного публічного, міжнародного приватного та національного. Глибоке тлумачення загальнообов'язкових норм міжнародного публічного права з аналізом умов їх формування дозволило виявити в змісті окремих з них імпліцитно виражену мету охорони НКП від засмічення. На основі дослідження норм «м'якого права», підготовлених Комітетом з космосу, його підкомітетами та робочими групами, Міжагентським координаційним комітетом з космічного сміття, Міжнародним союзом електрозв'язку, Міжнародною організацією зі стандартизації та іншими міжнародними суб'єктами, структуровано їх за цільовою спрямованістю на акти, які регулюють відносини щодо запобігання засміченню НКП та активного видалення космічного сміття. Проаналізовано та виділено позитивні та проблемні аспекти застосування такого джерела міжнародного приватного права, як Протокол з космічного майна до Конвенції про міжнародні гарантії щодо рухомого обладнання. Дослідження внутрішнього законодавства космічних держав дозволило прослідкувати тенденцію паралельного регулювання: впливу на НПС наземного сегменту космічної діяльності - нормами екологічного права, а мінімізації негативного впливу космічного сегменту відповідної діяльності - нормами космічного права, що не є прийнятним з огляду на загальний екологічний зміст правовідносин з охорони НКП від засмічення. На підставі інвентаризації ключових актів екологічного законодавства України запропоновано як тимчасовий (до прийняття Екологічного кодексу України) захід прийняття Закону про охорону НКП від засмічення.

У підрозділі 2.2 «Правове забезпечення запобігання утворенню космічного сміття» на основі аналізу норм національного космічного та екологічного законодавства України та інших космічних держав розкривається зміст механізмів екологічного права, які доцільно використовувати для охорони НКП від засмічення. З огляду на відповідність характеру космічної діяльності критеріям ліцензування окремих видів господарювання, а також виходячи з міжнародних зобов'язань України у сфері космічної діяльності та позитивного досвіду всіх досліджуваних космічних держав, аргументується необхідність відновлення ліцензування космічної діяльності. Досліджуються екологічна експертиза та оцінка впливу на навколишнє природне середовище відповідно до порядку, передбаченого

Законом України «Про оцінку впливу на довкілля», прийнятого 23.05.2017. На підставі цього порядку пропонується модель оцінки впливу космічних проектів на НКП як механізм мінімізації космічного сміття. Обґрунтовується необхідність побудови стандартизації космічної діяльності на її повному життєвому циклі на предмет убезпечення НКП від засмічення на засадах ієрархічності, прозорості та загальнообов'язковості. Пропонується розробити кількісні показники гранично допустимого засмічення НКП, відповідно до яких обчислюватиметься сума екологічного податку за реалізацію космічних проектів. Аналізується режим захищених регіонів НКП, а саме низької навколоземної та геостаціонарної орбіт, відповідно до чого робляться висновки про необхідність розширення їх кількості та впорядкування за режимами екологічно збалансованої космічної діяльності. Всі зазначені еколого-правові засоби розглядаються комплексно як єдиний цілісний механізм запобігання засміченню НКП.

У підрозділі 2.3 «Правове та організаційне забезпечення активного видалення космічного сміття» всебічно досліджуються проблемні аспекти правовідносин з активного видалення космічного сміття. На основі огляду сучасних розробок видалення космічного сміття за допомогою активних та пасивних систем, виділяються характерні ознаки діяльності з активного видалення космічного сміття, які дозволяють відмежувати її від запобігання засміченню та обслуговування космічних об'єктів на орбіті. Детально аналізуються питання ідентифікації космічного сміття, яке планується видалятись, зокрема взаємного обміну інформацією про космічні об'єкти. Значна увага приділена виявленню найбільш прийнятної для цілей охорони НКП від засмічення моделі забезпечення ситуаційної обізнаності про обстановку в космосі. З цією метою досліджено організаційні та правові аспекти побудови локальних систем ситуаційної обізнаності такими найпотужнішими суб'єктами як: 1) Стратегічне командування США (USSTRATCOM) в особі Об'єднаного космічного операційного центру (JSpOC); 2) Міжнародна наукова оптична мережа (ISON); 3) Європейська космічна програма ситуаційної обізнаності; 4) Центр космічних стандартів та інновацій (CSSI); 5) Асоціація космічних даних (SDA). Порівняння переваг та недоліків кожної з їх систем дозволило автору запропонувати дворівневу модель забезпечення глобальної ситуаційної обізнаності про обстановку в НКП, яка дозволить враховувати інтереси глобальної поінформованості та зберегти таємну (військову, комерційну та іншу) інформацію держателів локальних систем. Запропоновано шляхи вдосконалення процедур притягнення до міжнародної відповідальності за шкоду, спричинену під час реалізації місій з активного видалення космічного сміття. Наведені аргументи на користь створення глобального фонду активного видалення космічного сміття. Запропоновані механізми його наповнення та раціонального використання.

ВИСНОВКИ

В дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання щодо правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення. За результатами дослідження автором сформульовані такі найважливіші висновки та визначено напрямки подальших розробок.

1. НКП за іманентними йому властивостями належить до об'єктів правової охорони НПС. Критерієм виділення екологічних відносин в низці тих, що регулюються іншими галузями права та складаються з приводу діяльності в НКП, є виникнення їх з приводу засміченого стану НКП та обумовлених ним шкідливих наслідків для об'єктів правової охорони земного середовища.

2. За предметом та методом правового регулювання відносини щодо охорони НКП від засмічення можна віднести до сфери екологічного права. Правову охорону НКП від факторів, які загрожують порушенню його природного стану, вбачаємо за доцільне розглядати як підгалузь екологічного права, а більш спеціальний комплекс норм щодо охорони вказаного об'єкта від засмічення - як інститут екологічного права. Виходячи з того, що досліджуваний інститут містить екологічні норми, які належать до космічного, адміністративного та інших галузей законодавства, правову охорону НКП від засмічення можна ідентифікувати як міжгалузевий інститут законодавства, основу якого становлять норми екологічного права.

3. Термінологічний апарат досліджуваної сфери потребує суттєвого вдосконалення та розмежування змісту суміжних понять. «Засмічення» відрізняється від «забруднення» специфічним видом загроз, для подолання яких формується відповідний правовий режим, тому розмежування змісту цих понять доцільно відобразити в міжнародних нормах екологічного спрямування та в національному екологічному законодавстві. Охоплення правовим впливом наслідків існування космічного сміття наразі вбачається можливим через поширення на нього правового режиму космічних об'єктів, співвідносячи ці поняття як частину та ціле. Чинні міжнародні норми не містять тлумачення поняття космічного об'єкта, а національні законодавства в цьому питанні неоднозначні, тому пропонується визначати космічний об'єкт як космічний апарат, призначений для виведення на орбіту Землі чи іншого небесного тіла або для польоту по іншій траєкторії в космосі, незалежно від його місця розташування, щодо якого було проведено запуск. З огляду на те, що під категорію «складові частини космічного об'єкта», на яку наразі за договорами з космосу поширюється правовий режим космічного об'єкта, не підпадає значна частина космічного сміття, доцільно розповсюджувати відповідний режим на більш широке поняття «похідні елементи». Відповідно до цього, космічне сміття слід тлумачити як ідентифіковані космічний об'єкт та/або похідні від нього елементи, які неможливо використати за цільовим призначенням, та які своїм існуванням, обумовленим природними умовами НКП, несуть підвищений та випадковий

ризик завдання шкоди НКП ракетно-космічній техніці чи біологічним об'єктам та НПС в цілому.

4. Ідеологічною основою правової охорони НКП від засмічення є низка принципів. Базовими принципами, дотримання яких становить умову доступу до космічного простору усім без виключення суб'єктам космічної діяльності, є принципи забезпечення екологічної безпеки та довгострокової сталості НКП. На підставі й на виконання цих принципів формуються інші принципи. Загальновизнані у сфері охорони НПС, вони з одного боку мають притаманний їм екологічний зміст, а з іншого, відповідно до особливостей відносин, які складаються в процесі напроцювання заходів охорони НКП від засмічення, трансформуються у такі: «засмічувач платить»; уникнення шкідливого втручання в мирне дослідження та використання космічного простору; транспарентності та зміцнення довіри; перестороги, а також загальної, але диференційованої відповідальності.

5. Структура джерел правової охорони НКП від засмічення обумовлена існуванням цього інституту на рівні трьох взаємопов'язаних систем права: міжнародного публічного, міжнародного приватного та національного. Міжнародно-правова охорона НКП від засмічення включає, по-перше, визначені у п'яти договорах з космосу засади щодо екологізації космічної діяльності в НКП, тлумачення космічного сміття, ідентифікації, відповідальності та ін., по-друге, норми «м'якого права», технічні стандарти та загальнообов'язкові норми міжнародного екологічного права та права міжнародної безпеки. Ці норми структуруються за блоками: а) запобігання утворенню космічного сміття; б) його активного видалення. Міжнародне приватне право представлене положеннями комерційних договорів та уніфікацією закріплених в них нормативних моделей в Протоколі з космічного майна до Конвенції про міжнародні гарантії щодо рухомого обладнання, які своїми колізійними прив'язками розширюють тлумачення норм міжнародного космічного права.

6. Вбачається недоцільним поділ у забезпеченні: охорони НПС від впливу космічної діяльності засобами екологічного права, а охорони НКП від того самого впливу засобами космічного права. В цьому зв'язку слід було б особливості державного екологічного управління у сфері космічної діяльності (моніторингу, нормування, стандартизації, страхування, оцінки впливу на НКП та інші) відобразити в майбутньому Екологічному кодексі України. Однак, зважаючи на те, що прийняття цього акта в оглядній перспективі не передбачається, пропонується розробити проект Закону України «Про охорону навколоземного космічного простору від засмічення».

7. Інститут ліцензування космічної діяльності в Україні відіграє роль механізму забезпечення інших інструментів запобігання засміченню НКП, якими є нормування, стандартизація, оцінка впливу на НКП, моніторинг та інші. Відновлення цього інституту в законодавстві України сприятиме еколого-правовій охороні НКП, збереженню Україною авторитету космічної держави, захисту її фінансових інтересів, а також світової конкурентоспроможності її ракетно-космічної галузі.

8. Механізм оцінки впливу космічних проектів на НКП повинен полягати у зобов'язанні суб'єкта господарювання, який планує реалізувати космічний проект, підготувати звіт щодо оцінки впливу планованого ним космічного проекту на НКП, який він має подати експертній комісії, функціонування якої вбачалося б доцільним в структурі Державного космічного агентства України, для первинної або повторної оцінки. Результати оцінки впливу космічного проекту на НКП можуть бути джерелом інформації для оцінки ризиків під час укладення договорів екологічного страхування.

9. Запобіганню засмічення НКП сприятиме страхування відповідальності за шкоду, завдану не тільки активним космічним об'єктом, але й космічним сміттям. Разом з цим пропонуємо закріпити добровільне страхування шкоди, завданої НКП, що могло б заохочуватися шляхом надання пільг з оподаткування, яке дозволить суб'єкту космічної діяльності обрати для себе найбільш прийнятні економічні умови, а державі – піклуватись про екологічні заходи, не покладаючи надмірного адміністративного навантаження на космічну галузь господарювання.

10. Збереженню природного стану НКП може сприяти застосування механізму нормування гранично допустимого засмічення. На підставі аналізу кращих практик космічних держав щодо запобігання засміченню, як параметри такого нормування пропонуємо виділити показники маси та кількості сміття. Градацію цих показників слід визначити в якості одиниць виміру бази оподаткування екологічного податку, на підставі якого встановити адекватну ризикам засмічення НКП ставку податку. Крім цього, на основі таких показників запобігання засміченню НКП як площа поперечного перерізу, стійкість матеріалів до умов космосу, маневреність та інші, пропонуємо розробити коефіцієнт інноваційності космічних проектів, а залежно від району НКП, в межах якого реалізовуватиметься проект, коефіцієнт екологічного стану, на які необхідно коригувати ставку податку.

11. Стандартизацію космічної діяльності щодо охорони НКП від засмічення слід будувати на засадах ієрархічності, прозорості та загальнообов'язковості. Змістовно удосконалити стандартизацію космічної техніки можна за рахунок застосування стандарту якості космічної діяльності ISO 9001 у комплексі із екологічними стандартами ISO серії 14000, у тому числі й щодо врахування екологічних вимог на повному життєвому циклі, щоб забезпечити запобігання завданню шкоди не лише НПС, але й НКП.

12. Виділення в НКП захищених регіонів сприяє підтриманню екологічного балансу та забезпеченню фоновому моніторингу НПС за посередництвом специфічного виду господарської діяльності - космічної, а тому режим охорони НКП від засмічення повинен передбачати його функціональне зонування задля мінімізації екологічно небезпечної космічної діяльності. З огляду на розширення освоєння орбіт, доцільно збільшити кількість захищених регіонів з ранжуванням їх за екологічно безпечними режимами використання.

13. Уніфіковану картину стану засміченості НКП може забезпечити створення дворівневої глобальної системи ситуаційної обізнаності, в межах якої відкрита інформація акумулюватиметься у центральній системі, держателем якої, на нашу думку, доцільно було б визначити Управління ООН з космосу. Паралельно з цією інформацією дані про космічні об'єкти, функціонування яких становить військову та комерційну таємницю, мали б зосереджуватись у локальних системах. Включення України до процесу формування систем ситуаційної обізнаності про стан засмічення НКП вбачаємо шляхом посилення координації дій з найпотужнішими держателями систем ситуаційної обізнаності про обстановку в космосі. Однією з найбільш перспективних в цьому напрямку є співпраця України та США в межах Угоди з надання відомостей про обстановку в космосі або щодо взаємного інформування про небезпеку зближень космічних об'єктів.

14. Незалежно від факту реєстрації, правомочності щодо космічного сміття повинні набуватися виключно похідним способом, коли права юрисдикції, контролю чи будь-яке майнове право набувача ґрунтується на праві відчужувача. Механізм його має полягати у занесенні державою реєстрації космічного сміття до реєстру космічних об'єктів своєї згоди на переуступку прав або відмову від них. Після цього суб'єкти, які планують місію з активного видалення космічного сміття, повинні ініціювати з цією державою консультації безпосередньо або, що вбачається більш доцільним, - через Генерального Секретаря ООН.

15. Глобальний фонд активного видалення космічного сміття, на нашу думку, має бути утвореним під егідою Управління ООН з космосу та фінансуватися космічними державами за рахунок екологічного податку, сплачуваного їх суб'єктами господарювання в межах процедури ліцензування. Стимулювати національні проекти активного видалення космічного сміття доцільно було б шляхом субсидіювання такої діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Гурова А. М. Правова охорона й використання навколоземного космічного простору як інститут екологічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: «Право». 2015. Вип. 32, Т. 2. С. 141–145.

2. Гурова А. М. Еколого-правовий підхід до окреслення поняття космічного сміття. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: «Юридичні науки». 2015. Вип. 4, Т. 2. С. 45–49.

3. Гурова А. М. Космічний об'єкт та космічне сміття: співвідношення понять. *Право і суспільство*. 2015. № 6, Ч. 3. С. 101–106.

4. Гурова А. М. Джерела правової охорони навколоземного космічного простору від засмічення в контексті забезпечення довготермінової сталості. *Правова держава*. 2016. Вип. 27. С. 541–550.

5. Гурова А. М. Околоземное космическое пространство как объект охраны экологического права. *East European Scientific Journal*. 2017. № 4 (20) С. 123 – 130.

6. Малишева Н. Р., Гурова А. М. Новації в дозвільному порядку здійснення космічної діяльності: об'єктивна необхідність чи данина часу? *Космічна наука і технологія*. 2016. Т. 22, № 6. С. 37–44.

7. Машков О. А., Фролов В. Ф., Гурова А. М. Еколого-правові механізми застереження від засмічення навколоземного космічного простору. *Екологічні науки*. 2016. № 13. С. 7–11.

8. Гурова А. М. Правова охорона навколоземного космічного простору як інститут екологічного права. *Перспективні напрямки розвитку сучасної юридичної думки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 30–31 січня 2015 р.). Кривий Ріг: ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. С. 118–121.

9. Гурова А. М. Космічне сміття як загроза екології космосу: розробка поняття. *Актуальні проблеми прав людини, держави та правової системи*: тези доповідей XIV Міжнар. студентсько-аспірантської наук. конф. (Львів, 24–25 квітня 2015 р.). Львів: Юрид. ф-тет Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2015. С. 136–138.

10. Гурова А. М. Правові аспекти видалення космічного сміття. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 07–08 серпня 2015 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2015. С. 35–37.

11. Гурова А. М. Видалення космічного сміття: чи можна вважати це юридичним фактом? *Юридичні факти в системі правового регулювання*: зб. наук. праць VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 листопада 2015 р.). Київ: «Дакор», 2015. С. 215–220.

12. Gurova A. The Active Space Debris Removal Projects' Ecological and Legal Aspects (on the LEOSWEEP Example). *«Ukrainian - EU. Modern technology, business and law»*: Collection of international science papers: in 2 parts. Part 2 (Slovak Republic - Poland, 19-23 April, 2016). Chernihiv: CNUT, 2016. P. 275 – 277.

13. Гурова А. М. Розширення горизонту права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. *Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання*: зб. тез наук. доповідей і повідомлень Міжнар. наук. конф., Харків (04–05 листопада 2016 р.). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого., 2016. С. 137–138.

14. Гурова А. М. Стандартизація як інструмент охорони навколоземного космічного простору від засмічення. *Стандартизація, сертифікація, метрологія та менеджмент*: зб. тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 22-23 травня 2017 р.). Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2017. С. 15.

15. Гурова А. М. Перспективи правової регламентації відносин з використання ресурсів навколоземного космічного простору. *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення,*

перспективи: зб. матеріалів Круглого столу. (Харків, 30–31 жовтня 2015 р.). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 52–54.

16. Гурова А. М. Епоха сміттєзвалищ в Україні: шляхи до подолання кризи. *Юридичні способи захисту екологічних прав громадян: збірник кращих студ. робіт за результатами Всеукр. конкурсу есе з екологічного права. (Львів, 8 квітня 2017 р.)* Львів: «Манускрипт», 2017. С. 8–17.

АНОТАЦІЯ

Гурова А. М. Правова охорона навколоземного космічного простору від засмічення. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право» (081 - Право). – Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Київ, 2017.

Дисертація є результатом системного дослідження правової охорони навколоземного космічного простору засобами екологічного права. Вперше у вітчизняній науковій доктрині, на підставі детального аналізу сутнісних зв'язків категорій навколишнього природного середовища та НКП, доводиться охоплення предметом екологічного права такого об'єкта як НКП у формі інституту охорони НКП від засмічення. Розкрито зміст і надане авторське визначення ключових для предмета дослідження понять, а саме: «НКП», «засмічення», «космічний об'єкт» та «космічне сміття».

Викладені в дисертації висновки можуть бути використані під час ведення міжнародного реєстру космічних об'єктів та наповнення глобального фонду активного видалення космічного сміття. Внесок в частині вдосконалення національних законодавств космічних держав, в першу чергу екологічного та космічного законодавства України, становить оновлення змісту традиційних інструментів екологічного права за допомогою: ліцензування, моніторингу стану НКП, стандартизації, нормування, оцінки впливу космічних проектів на НКП, екологічного страхування, обумовленого ризиками космічного сміття, справляння екологічного податку за шкідливу космічну діяльність, екологічного зонування захищених районів НКП.

Ключові слова: навколоземний космічний простір, засмічення, космічне сміття, система ситуаційної обізнаності, активне видалення.

АННОТАЦИЯ

Гурова А. М. Правовая охрана околоземного космического пространства от засорения. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – «Земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право» (081 - Право). – Институт государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Киев, 2017.

Диссертация является результатом системного исследования правовой охраны околоземного космического пространства (далее - ОКП) с помощью механизмов экологического права. Впервые в отечественной научной доктрине, на основании детального анализа сущностных связей окружающей природной среды и околоземного космического пространства, доказываемся охват предметом экологического права такого объекта, как ОКП. На основании обстоятельного анализа юридической, экологической и технической сущности, раскрыто содержание ключевых для предмета исследования понятий и их соотношения, а именно: «ОКП», «засорение», «космический объект», «космический мусор».

Изложенные в диссертации выводы могут быть использованы при ведении международного регистра космических объектов, формировании глобального фонда активного удаления космического мусора. Вклад в совершенствование национальных законодательств космических стран, в первую очередь экологического и космического законодательства Украины, составляет обновление содержания традиционных инструментов экологического права с помощью: лицензирования, мониторинга состояния ОКП, стандартизации, нормирования, оценки воздействия космических проектов на ОКП, экологического страхования, обусловленного рисками космического мусора, взимания экологического налога за вредную космическую деятельность, экологического зонирования защищенных районов ОКП.

Ключевые слова: околоземное космическое пространство, засорение, космический мусор, система ситуационной осведомлённости, активное удаление.

SUMMARY

Hurova A. M. Legal protection of near-Earth space from littering. – Manuscript copyright.

Dissertation for obtaining a scientific degree of PhD under specialty 12.00.06 - «Land law, agricultural law, environmental law, natural law» (081 - Law) – V. M. Koretsky Institute of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The thesis is the result of the comprehensive investigation of legal protection of near-Earth space from littering by means of environmental law. The research of essential ties between categories of environment and near-Earth space allowed making conclusions that near-Earth space is the object of environmental law. Based on thorough investigation of legal, environmental and technical features, the sense of terminology used in the examined field were identified. The author presents her definitions of near-Earth space, littering, space object and space debris. Their correlations were also examined.

The author traced common content of main principles of environmental law and the foundations of legal protection of near-Earth space from littering. On this ground the principles were classified into basic ones and their derivatives. The

basic principles are the following: environmental security and long-term sustainability of near-Earth space, and their derivatives such as “pay for littering”, avoidance of any harmful interference with the peaceful exploration and use of outer space, transparency and confidence building, and common but differentiated responsibility. Analyzed were the regulations that directly and indirectly governed issues connected with legal protection of near-Earth space from littering. They were structured at three interconnected systems of law: international public, international private and national. Of practical value is the determination of criteria for distinguishing active debris removal from mitigation of space debris and on-orbit satellite servicing.

Legal instruments of environmental law are licensing, evaluation of environmental impact, rationing, standardization, zoning, ecological taxing and insurance. It is proposed to understand licensing as a mechanism for the enforcement of other ecological instruments. The author suggests evaluating the impact to near-Earth space by space projects for compliance with standards for maximum allowed littering, according to which the tax rate will be established. Moreover, offered is the standardization of space activities based on compulsory execution, hierarchy and openness, which will include requirements for space projects in their full life cycle. It is proposed to extend the functional zoning of protected near-Earth space regions on establishing environmentally friendly modes of use. The mechanisms of environmental insurance are envisaged to be expanded by the means of compulsory liability insurance, caused by identified space debris. Voluntary insurance of damage caused to near-Earth space can be the reason for granting tax concession.

The suggestions to upgrade legal and organizational support of active debris removal were formulated in the dissertation. The organizational part involves forming of: 1) two-tier system of space situational awareness, which includes central system, the holder of which is the UN Office of Outer Space Affairs, and current local systems, which should be controlled by their current managers for the protection of their military and commercial secrets; 2) global fund of active removal of space debris must be formed and funded by space countries through taxes paid by an entities within the licensing procedure. The suggestions concerning legal responsibility refer to improving the mechanism for prosecution of damage caused by missions of active debris removal. The author suggests the following: 1) fault as a basis for international liability for damage caused in space should be established taking into account actual capabilities and control over space objects (debris); 2) mission participants are proposed to enter into an agreement on mutual rejection of liability for damage to each other; 3) the entity that has acquired property rights for space assets must pass licensing procedures of the state of launch of such property (control and registration) except in the case when the state of registration sets more stringent environmental licensing requirements.

Key words: near-Earth space, littering, space debris, situational awareness system, active debris removal.